

Jánosi Ferenc hitvallásai

Jánosi Ferenc, egykori pataki diák és tanár, református lelkész, hivatásos katona (utóbb tábornok), népművelési miniszterhelyettes, népfront-főtktár, múzeumigazgató, Nagy Imre mártír miniszterelnök veje és perben elítélt munkatársa, végül levéltáros, életének alig több mint ötven éve alatt (1916–1968) hitvallások sodrában élt. Pályaképét születésének centenáriuma, egyben az '56-os forradalom hatvanadik évfordulója alkalmából mutatjuk be, szemléltetve a 20. századi magyar történelem kíméletlen fordulatait is.

A Jánosi életútjára vonatkozó szakirodalom meglehetősen szegényes. A Nagy Imre per-ről kiadott átfogó dokumentumgyűjteményben közölt bibliográfia személyével kapcsolatban mindössze egyetlen publikációról tud.¹ Ennél több jelent meg, bár közülük csak kettő terjedelmesebb közlemény, a többi rövid nekrológ vagy szócikk.² A legtöbb információt érhetően az 1956-os szerepéről és a Nagy Imre-peréről publikálták. Bár életpályája alapján megérde-melte volna, sem az 1956-os forradalomban részt vett pataki diákokról szóló könyvben, sem a hazai múzeumi szakemberek lexikonjában nincs említve. A *Pataki tanáraink* c. kötetben sem kapott szócikket.³

Az alábbiakban az életút egyes állomásait vesszük sorra, hangsúlyozottan Jánosi személyére összpontosítva. Az érintett történelmi periódusok és politikai intézmények esemény-történetének bemutatása szétfeszítené közleményünk kereteit, ezekről egyébként is bőséges szakirodalom áll az érdeklődők rendelkezésére.⁴

Első hit: református vallás

Jánosi Ferenc 1916. január 13-án született Sárospatakon, elszegényedett zempléni nemesi család hatodik gyermekeként. Tizenöt évesen vesztette el édesapját, aki a Református Kollégium asztalosa volt. Az édesanyja hihetetlen megpróbáltatásokon ment keresztül: hét gyermeke közül csak Ferenc maradt életben, aki viszont kitűnő egészségre örvendett, sokat sportolt és kiválóan tanult. A gimnáziumot szülővárosában végezte, Urbán Barnabás osztályában. Nyolcadikra évfolyamelső, 1933-ban kitüntetéssel érettségizett.⁵ Tanulmányait a teológián folytatta, ahol IV. évesként, 1936/37-ben, a Hittanhallgatók Egyesületének elnöke volt. 1937-ben letette az alapvizsgát.⁶ Ösztöndíjjal a németországi Halle-Wittenbergi Egyetem teológiai fakultásán töltött egy tanévet (1937–1938). Hazafelé megállt Németországban, Franciaországban, Svájcban és Olaszországban. 1938–41 között beszolgáló segédlelkész Sárospatakon, egy tanévig az Angol Internátusban teológus felügyelő. Közben – a kollégium ösztöndíjával – beiratkozott a debreceni Tisza István Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol 1941-ben magyar–latin–görög szakos tanári oklevelet, valamint filozófiai doktorátust szerzett. Értekezésének címe: *A Sárospataki Református Főiskola irodalmi élete 1800-tól 1868-ig.*⁷

1941. december 16-án már doktorként tette le a II. lelkészképesítő vizsgát, és jeles eredmény-nyel lelképásztori képesítést nyert.⁸

Pedagógusi működését a sárospataki gimnáziumban 1941. szeptember 1-jén, mint segélydíjas tanár kezdte meg. Ő prédikált a templomi évnnyitón, szeptember 14-én. Magyar, latint és vallást tanított, az I. c. osztály osztályfőnöke és a humán internátus nevelőtanára volt. Bekapcsolódott a tehetségmentő mozgalomba. 1942. január 1-jétől helyettes tanár, de április 19-én lemondott állásáról, mert a vajdácskai református egyházközség megválasztotta lelkészének. A tanév végéig óraadóként oktatott.⁹

1943 májusában, mint tartalékos tábori lelkész-főhadnagyot katonai szolgálatra hívták be a vasútbiztosító 44. gyalogezredhez, Dálnoki Miklós Béla hadtestéhez.¹⁰ Vajdácskán így évekig helyettes lelkészek pótolták őt, állásáról formálisan csak 1947-ben mondott le.¹¹ Közvetlenül a bevonulás előtt kötött házasságot Vitkay Erzsébettel, a bodroghalmi lelkész lányával, felesége azonban még azon a nyáron meghalt szívbetegeiben.

Második hit: honvédelem

1944 márciusában a Dnyeszter mellett szovjet hadifogságba került. A fogolytáborban csatlakozott az 1. Ukrán Fronthoz, rádiópropagandistaként dolgozott az első vonalakban. A szovjet csapatokkal érkezett haza. Debrecenben 1944 októberétől a Vörös Hadsereg magyar nyelvű újságja (*Magyar Újság*, majd *Új Szó*) szerkesztőségében dolgozott munkatársként, 1945. február 12-ig. Ez évben lépett be a Magyar Kommunista Pártba (MKP). Debrecenben találkozott Nagy Imrével, aki akkor az Ideiglenes Nemzeti Kormány földművelésügyi minisztere volt. A lapnál dolgozó Wagner Anna, Nagy Imre moszkvai rádiós ismerőse mutatta be őket egymásnak.

Nagy Imrét a legszorosabb férfibarátság Jánosihoz fűzte. „A barátság alapja alighanem az a hatás lehetett, amit Jánosi Nagy Imre nem sokkal előbb hazatért leányára, az akkor 18 éves Erzsébetre gyakorolt.”¹² Jánosit 1945. február 17-én a Honvédelmi Minisztériumban (HM) az akkor létrehozott nevelőtisztviselői intézmény felügyeletét ellátó Nevelési Osztály vezetőjének nevezték ki és előléptették ezredessé. 1946-ban már e minőségében vette feleségül Nagy Erzsébetet, aki a Külügyminisztériumban, majd a Földművelésügyi Minisztériumban dolgozott orosz fordítóként. A házasságból két gyermek, Ferenc (1947–2012) és Katalin (1951) született.

Az egyházi esküvőt a budapesti Kálvin téri templomban tartották, ahol Jánosi ezredesi egyenruhában volt jelen.¹³ A szertartáson Nagy Imre a legfelső pártvezetés tagjaként és belügyminiszterként vett részt. Ezt később, az 1955-ös pártfegyelmi eljárásban, Rákosi bizonyítékként használta fel ellene.¹⁴

Jánosi a HM állományába Vörös János minisztersége alatt került, végigszolgált Tombor Jenőt, Bartha Albertet, Dinnyés Lajost és Veres Pétert. 1948. szeptember 9-én a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) vezető politikusa, Farkas Mihály került a tárca élére. Első intézkedéseinek egyikével lehetővé tette a pártok működését a hadseregben – ám e lehetőséggel csak a kommunista párt élhetett. A javaslatot kidolgozó háromtagú bizottságban Jánosi is részt vett.¹⁵ Ezzel kezdetét vette a minisztérium és a Magyar Honvédség radikális, szovjet mintájú átszervezési folyamata, amelyben Jánosi aktívan közreműködött. Bírta Farkas Mihály bizalmát, hiszen 1948. április 22. óta tagja volt az MDP Katonai Bizottságának. Ezen időszakban pártoktatáson is részt vett, filozófiai és esztétikai kérdésekkel foglalkozott. 1949 tavaszán a honvéd nevelőtisztviselői intézményt felváltották a politikai tiszti beosztások, egyértelművé téve a hadsereg pártirányítását. Az új politikai tisztek az egységeknél társparancsnoki hatáskört kaptak. Irányításukra létrejött a HM Politikai Főcsoportfőnökség, amelynek Jánosi helyettes vezetője lett. A főcsoportfőnökség alá rendelték az alakulatok pártszervezeteit is.¹⁶

Jánosi hatalommal és felelősséggel bírt.¹⁷ A HM állományában 1951. február 1-jéig dolgozott, ekkor magasabb kormányzati feladatot kapott. Ezzel egyidejűleg, vezérőrnagyi rendfokozattal, tartalékos tábornokká nevezték ki.¹⁸

Harmadik hit: kultúrforradalom

Az 1949 és 1953 közötti időszak a személyi kultusz és a dogmatizmus fénykora. A művelődésügyben mennyiségi szempontból óriási változások történtek, a minőségelv háttérbe szorult.¹⁹ Révai József, a párt főtítkárhelyettese és főideológusa – 1949 júniusától népművelési miniszterként közvetlen államigazgatási hatáskörrel is rendelkezve – személyesen irányította a kultúra, a művészeti élet, az irodalom ügyeit. Az MDP 1951. február–márciusában tartott II. kongresszusán elhangzott beszédében kifejtette: „A szocializmus győzedelmes felépítése lehetetlen a kultúrforradalom feladatainak megoldása nélkül. (...) Mit jelent a kultúrforradalom? (...) Jelenti azt, hogy népünk szocialista átnevelésének szolgálatába kell állítanunk minden eszközt: az iskolát, az agitációt és a propagandát, a művészetet, a filmet, az irodalmat, a tömegek kulturális mozgalmának minden formáját.”²⁰ A beszédet – tanácskozási jogú kongresszusi küldöttként²¹ – Jánosi Ferenc is meghallgathatta, mert ekkor már Révai első miniszterhelyettese volt. 1951. január végén ugyanis Losonczy Géza népművelési minisztériumi államtitkárt az ún. selejtlista-ügy ürügyén megbuktatták és koncepciók eljárás alá vonták, sőt a tárca vezetését is átszervezték. Az államtitkár helyére – immár első miniszterhelyettesnek nevezett beosztásban – Jánosi került.²² E funkciójában 1953. július 4-ig Révait szolgálta, akit az MDP Központi Vezetősége (KV) „új szakaszt” meghirdető, 1953. június 27–28-ai ülését követően felmentettek tisztségeiből. Az új tárcavezető Darvas József lett. Jánosi miniszterhelyettesi posztja nem sérült. A kulturális témák előadójaként, meghívottként gyakorta részt vett az MDP vezető testületeinek ülésein. Nevéhez fűződik az Olcsó Könyvtár c. könyvsorozat elindítása. 1953. február 16. – június 15. között a Minisztertanács Titkárságán is dolgozott.²³

Jánosi helyzete Nagy Imre miniszterelnökké választásával megerősödött. Vezető értelmiségi körökben leendő népművelési miniszterként emlegették.²⁴ Korábban sosem kapott szót országos pártfórumokon, de miniszterhelyettesi minőségében felszólalhatott az MDP 1954. május 24–30. között, 850 küldött részvételével megtartott III. kongresszusán. Május 29-ei beszédében a tanácsok kulturális nevelőmunkájának kérdéseiről, a települések igényeinek bővüléséről, a népművelés feladatairól, a helyi pártszervek felelősségéről, a kulturális sajtóról, az üzemi kulturális tevékenységről, a szórakoztató műsorok minőségi és ideológiai problémáiról, a kulturális decentralizálás szükségességéről szólt.²⁵

A népművelést irányító 1953–54-es tevékenységét jóval később, 1958. július 25-én, a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) művelődéspolitikai irányelveit elfogadó központi bizottsági (KB) ülésen az egyik felszólaló a „kulturális NEP” kifejezéssel illette.²⁶

Jánosi 1954. november 15-én leköszönt első miniszterhelyettesi posztjáról, mert megválasztották a Hazafias Népfront főtítkárának.

Negyedik hit: reformkommunizmus

Az MDP KV június 27–28-án tartott ülésén – szovjet nyomásra – megvonták a bizalmat Rákosi Máttyástól, akinek az 1952 óta betöltött kormányfői poszt feladása mellett a pártfőtítkári címről is le kellett mondania. Rákosi állami funkció nélkül, az MDP KV első titkáráként dolgozhatott tovább. Az országgyűlés 1953. július 4-ei ülésén Nagy Imrét miniszterelnökké választották.²⁷ A fordulatot megerősítette az MDP III. kongresszusa, amelyről a fentiekben már volt szó. A politikai intézményrendszer átalakításának további fontos lépése volt a népfrontmozgalom feltámasztása, amely a kommunista párt mindenhatóságát volt hivatva kor-

látozni. Nagy Imre és hívei nyomására, az MDP KV támogató határozata alapján a Hazafias Népfront (HNF) 1954. október 23–24-én alakuló kongresszust tartott, amelyen 2000 küldött vett részt. A kétnapos ülés nyílt demonstráció volt az „új szakasz” mellett, a megnyitót Dobi István államfő tartotta, majd felolvasták Rákosi Mátyás üdvözlő táviratát. A vezérszónok Darvas József népművelési miniszter, az első hozzászóló pedig Nagy Imre volt. Őt még tízen követték, köztük katolikus és református egyházfők, társadalmi szervezetek vezetői, továbbá tsz-tag és egyéni gazdálkodó, ipari munkás és kisipari szövetkezeti tag. A tökéletes koreográfiát a Népfront felhívásának, valamint működési szabályzatának elfogadása zárta. Ez utóbbi napirend előadója – még mint a népművelési miniszter első helyettese – Jánosi Ferenc volt. Végül sor került a 105 tagú Országos Tanács (OT) létrehozására.²⁸

A politikai egyensúlyra ügyelve az OT elnöke a pártönkívüli népi író, Szabó Pál, alelnökei Darvas József, Dobi István, Harrer Ferenc, Nagy Imre és Rákosi Mátyás lettek. Jánosi Ferencet az Országos Tanács főtítkárává választották, ám nem ő küzdött ezért a funkcióért. Szeptemberben még tizenegy név szerepelt a főtítkári funkcióra jelölhető személyek pártközpontban összeállított listáján, közte az övé is. A későbbi egyeztetések során „ha nem is illett, hogy Nagy Imre saját magát javasolja elnöknek, azt megtehetette, hogy vejét Jánosi Ferencet proponálja főtítkárnak”.²⁹ Nagy Imre nyilván azért erőltette a döntést, hogy ha kormányfőként nem lehet népfrontelnök, legalább az apparátust a legbizalmasabb embere irányítsa.

Jánosi a posztját 1954. november 17-én foglalta el, előbb meg kellett szüntetnie miniszterhelyettesi állását. Igyekezett megfelelni apósa elvárásainak. Jelentős szerepet játszott az 1954. novemberi tanácsi választások lebonyolításában. Később kulturális akcióbizottságot hívott életre, amelyben a szellemi élet kimagasló képviselőit nyerte meg a közös munkának (Illyés Gyula, Kisfaludi Stróbl Zsigmond, Nádasdy Kálmán, Ortutay Gyula, Szabó Ferenc, Szádeczky-Kardoss Elemér és mások). Komoly fegyverténynek számított, hogy a *Magyar Nemzet* hivatalosan a népfront napilapjává vált.³⁰

A visszarendeződés azonban hamar megindult. A Nagy Imre leváltásáért minden eszközt igénybe vevő Rákosi 1955. február 16-án az MDP Központi Vezetőségével újabb határozatot hozatott a népfrontmozgalomról, amelyben már a „negatív jelenségek” bírálata kapott kiemelt helyet.³¹ A Nagy Imrét valamennyi funkciójából történő leváltásról, illetve visszahívásról szóló politikai bizottsági határozat (1955. április 14.) után Jánosi átdolgozott tézistervezetet készített a Népfront további működésére, amelyet Rákosi elutasított. Jánosi értett a szóból. A HNF OT május 18-i elnökségi ülésen elfogadták Nagy Imre alelnök, Jánosi Ferenc főtítkár és Boldizsár Iván, a *Magyar Nemzet* főszerkesztője lemondását. Az ülésen Rákosi így fogalmazott: „a helyes célkitűzések között (...) elrejtőztek olyan szándékok, amelyeket a Hazafias Népfront igazi hívei egyáltalán nem akartak. És ezeket a hibákat ki kellett javítani. Ezek összefüggtek Nagy elvtárs terveivel és nemcsak bizonyos fokig, hanem teljes erővel Jánosi elvtárs is ilyen irányban működött.”³²

A főtítkári beosztása formálisan 1955. június 5-én szűnt meg. A hajsza azonban ezzel nem ért véget. Pártfegyelmet indítottak ellene, pártbüntetést kapott, megfosztották katonai rendfokozatától. A feleségét is elbocsátották, ő addig a *Vengrija* c. folyóiratnál dolgozott fordítóként. A főtítkárként Nagy Imrével fennálló viszonya az 1958-as Nagy Imre-pert előkészítő kihallgatásokon is téma volt.³³

Jánosit 1955. június 6-án az akkori legkisebb fővárosi közgyűjtemény, a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatójává nevezték ki, ahol szolgálati viszonya 1957. január 19-ig állt fenn.

Ötödik hit: forradalom és szabadságharc

Az 1956-os forradalom és szabadságharc előzményei, története és utóélete minden tekintetben ismert, ezért csak a Jánosit érintő eseményekre fókuszálunk. Egyre fokozódó politikai feszültség közepette került sor 1956. június 7-én Nagy Imre 60. születésnapjára, amelynek fő szervezője és a meghívottak kiértesítője (személyesen vagy telefonon) Jánosi Ferenc volt. A családi programnak indult, végül hatvannál is több vendéget felvonultató esemény utóbb, mint „ellenséges jellegű politikai demonstráció” szerepelt a Nagy Imre-per vádiratában.³⁴

Az október–novemberi forradalmi események alatt Jánosi végig Nagy Imre mellett maradt. Október 23-án délelőtt ő jegyezte le az új pártvezetés és kormány lehetséges összetételére vonatkozó személyi javaslatokat a Nagy Imre és köre által Losonczy Géza lakásán tartott megbeszélésen. A listát végül összetépte, de a későbbi perben ezt a találkozót is bizonyítéknak tekintették az összeesküvéshez.³⁵ Aznap este jelen volt apósa országházi beszédénél. Október 24-től pár napig az MDP Akadémiai utcai központjában, később az országházban, a miniszterelnöki titkárságon tartózkodtak. Formális politikai tisztséget nem vállalt vagy kapott, nem lett sem a pártvezetés, sem a folyamatosan változó kormány tagja. Ennek oka nyilván az volt, hogy Nagy Imrének konzultánsként, egyfajta „személyi titkárként” tudott a legtöbbet segíteni (fogalmazott, gépelt, kézbesített). Részt vett az írószövetségi delegációval való tárgyalásokon, október 26-án.³⁶ Végül november 3-án ismét kinevezték vezérőrnaggyá és a – politikai tisztii intézmény megszüntetésével a HM Politikai Főcsoportfőnökség helyébe lépő – Nevelésügyi Főcsoportfőnökség vezetőjévé.

November 4-én reggel feleségével és gyermekeivel együtt a jugoszláv követségre menekült.

Hatodik hit: áldozathozatal

A Nagy Imre-csoport tagjainak meneküléséről, Romániába hurcolásáról, a snagovi időszakról, a hazahozatalukról, illetve a Nagy Imre mellett Losonczi Gézára, Donáth Ferencre, Gimes Miklósrá, Tildy Zoltánra, Maléter Pálra, Kopácsi Sándorra, Szilágyi József, Jánosi Ferencre és Vásárhelyi Miklósrá kiterjedő perről számos forrás és feldolgozás megjelent, ezeket megismételni e helyütt szükségtelen.³⁷ Lássuk a Jánosi személyét érintő eseményeket!

Kádár János már 1956. november 27-én elítélően nyilatkozott Jánosiról az MSZMP megyei és budapesti kerületi első titkárainak értekezletén: „(...) megtanultuk, hogy (...) Jánosi professzor, Losonczi, Tánczos, akik egyszer már támogatták a kormányt, s a kormány ebbe a támogatásba mintha egészen tönkrement volna.”³⁸ Kádár később is tanújelét adta a Jánosi iránti ellenszenvének. Az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága (IIB) január 25-ei ülésén feltette és meg is válaszolta a kérdést: „Volt köze Jánosinak a fegyveres felkeléshez, az írókhoz, újságírókhoz? Természetesen volt.”³⁹ A Nagy Imre-csoport tagjaival tárgyaló Kállai Gyula az IIB 1957. január 29-ei ülésén kimondta, hogy: „Nagy Imrével, Jánosival kapcsolatban, akik az egész ellenforradalom szervezésében, vezetésében és eszmei irányításában komoly szerepet játszottak, később esetleg meg kell nézni, nem kellene-e bírósághoz fordulni.”⁴⁰ Kádár a KB 1957. december 21-ei zárt ülésén a Nagy Imre-csoport tagjaival kapcsolatban kijelentette – és a testület határozatban is rögzítette –: „Szabad folyást kell engedni a törvényes eljárásnak.”⁴¹

A Belügyminisztériumban 1957. március 8-án hoztak határozatot Jánosi elfogatásáról. Április 14-én Rajnai Sándor áv. ezredes Snagovban ellenforradalmi tevékenység vádjával le tartóztatta. Előbb a bukaresti államvédelmi börtönbe, majd Budapestre szállították, itt a BM politikai vizsgálati osztály Gyorskocsi utcai fogdájában helyezték el.⁴²

A Nagy Imre és társai ellen indított perben a legfőbb ügyész által jegyzett vádirat szerint Jánosit, VIII. rendű terheltként, „a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetvével” vádolták meg. Indokolás: Vásárhelyi Miklós IX. rendű terhelttel együtt „az 1956. október 23-át megelőző időszakban szervező tevékenységet fejtettek ki az ellenséges csoportosulás létrehozása érdekében, majd tevékenyen részt vettek a népi demokratikus államhatalom elleni támadásban, az ellenforradalom élére állt csoport államellenes célkitűzéseinek megvalósításában”.⁴³ A per során két konkrét „bűncselekményt” róttak a terhére: az október 24-ei „vezetőségi lista” összeállítását, valamint az állítólag október 24-én Donáth Ferencel és Losonczy Gézával együtt létrehozott ún. „katonai alközpontban” való részvételét, amelynek során „bomlasztották a hadsereget”.⁴⁴

Miután a KB 1958. június 6-án, zárt napirendi pont keretében, még egyszer „szabad folyást engedett” az eljárásnak,⁴⁵ folytatódhatott a Nagy Imre-per, amely a Legfelsőbb Bíróság Vida Ferenc által vezetett Népbírósi Tanácsa előtt, szigorúan titkos körülmények között, 1958. június 9-től 15-ig tartott. A halálos ítéletek ismertek. Jánosit nyolc év börtönre ítélték. Az ítéleteket és a kivégzéseket az Igazságügyi Minisztérium június 17-án hozta nyilvánosságra.

Jánosi büntetésének végrehajtását, tüdőbajára tekintettel, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1960. április 1-jén, három évre felfüggesztette. A szabadlábra helyezéséről szóló levelet édesanyja még elolvashatta, de mire Jánosi Sárospatakra utazhatott volna, meghalt. A temetésen az a Darányi Lajos református püspök búcsúztatta, aki annak idején Jánosit Vajdácskán beiktatta és eskette.

A frissen szabadult politikust a Belügyminisztérium a XIII. kerületi Közért Vállalatnál helyezte el, ahol 1963-ig tervelőadóként dolgozott.

Hetedik hit: helyi cselekvés

Jánosi élete utolsó szakaszában levéltárosi pályára lépett. (Az '56-os elítélteket előszeretettel helyezték el levéltárosi, könyvtárosi, lektori, fordítói munkakörökben.) 1963. április 1-jétől a mai Pest Megyei Levéltárban kapott állást (akkori nevén Budapesti 2. számú Állami Levéltár). Itt dolgozott haláláig, s hamarosan az országszerte kibontakozó helytörténeti krónikaíró-mozgalom egyik szellemi irányítója lett.

Lakatos Ernő – alábbi első mondatában nyilvánvalóan eltúlzott – nekrológja szerint „Jánosi Ferenc a Pest megyei Levéltárban érkezett el igazi hivatásához. A levéltárakban őrzött hatalmas dokumentumanyagot elsősorban a népművelés érdekében kívánta hasznosítani, és amikor országszerte kibontakozott a krónikaíró mozgalom, erősen munkálkodott azon, hogy annak felügyelete és patronálása levéltáraink népművelő tevékenységének részévé váljék. Ennek érdekében a Hazafias Népfront különböző helyi szervezetei által szervezett honismereti összejöveteleken számtalan előadást tartott a krónikaírásról, annak társadalmi hasznáról, népművelő jelentőségéről.”⁴⁶

A hatvanas években a *Levéltári Szemle* és a *Levéltári Közlemények* c. folyóiratokban nyolc szakmai publikációja látott napvilágot.⁴⁷ Ezek közül legjelentősebb *A modern krónikaírás elvi módszertani kérdései* c. tanulmánya, amely később önálló kiadványként is megjelent.⁴⁸ Kinyomtatták a Pest megyei népművelők konferenciáján elhangzott előadását is.⁴⁹

Jánosi Ferenc és az utókor

Jánosi Ferenc 1968. szeptember 2-án infarktusban hunyt el, az 1968. augusztusi csehslóvákiai események hatására. Farkasréten kísérték utolsó útjára. Temetésén a Budapesten élő pataki öregdiákok alkalmi kórusa, Béres Ferenc dalénekes vezetésével, a *Válásra int immár az óra* sorával búcsúztatta.

Jogi rehabilitálását a rendszerváltozás hozta meg: 1989. június 9-én a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze törvényességi óvást emelt a Nagy Imre-perben elítéltek javára. Indítványozta egyrészt az ítéletek hatályon kívül helyezését, másrészt az ártatlanul elítéltek felmentését. A Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa 1989. július 6-án a Nagy Imre-per összes résztvevője, köztük Jánosi Ferenc ítéletét hatályon kívül helyezte és bűncselekmény hiányában mindannyiukat felmentette.⁵⁰ (A sors különös párhuzama: e napon hunyt el a régóta saját lelkiismeretének démonjaival viaskodó Kádár János.) Végül a Kúria a 2016. október 13-án hozott végzésével – a legfőbb ügyésznek az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról szóló, a 2016. évi LVI. törvénnyel módosított 2000. évi CXXX. törvény alapján benyújtott indítványa alapján – kimondta az 1958-as ítéletek semmisségét.⁵¹

Jánosi Ferenc emléke sok helyen, sok formában fennmaradt. Egykori lakásán, az Orsó u. 43. alatti Nagy Imre-villa falán a Nagy Imre Alapítvány 2008-ban emléktáblát helyezett el, a következő szöveggel: „Itt lakott Dr. Jánosi Ferenc (1916–1968) református lelkész, altábornagy, művelődéspolitikus, a Petőfi Irodalmi Múzeum igazgatója, a Nagy Imre per elítéltje, levéltáros, a Krónika helytörténeti mozgalom elindítója.”⁵² A Corvin közben 2009-ben felavatott márványtáblás bronz domborműve látható, alkotója Domonkos Béla. A tábla szövege: „Gloria victis. Dicsőség a legyőzötteknek. Dr. Jánosi Ferenc 1916–1968” Már korábban bevonult a szépirodalomba: Illés Béla róla mintázta *Honfoglalás* c. regényének egyik alakját, Tolnai Péter lelkészét.

Utolsó munkahelyének nekrológiában így emlékeztek róla: „Munkásságát magas kultúra és mély humánus jellemezte. Mint kolléga, szelíd és segítőkész volt. Levéltári munkáját rendkívüli szorgalommal és nagy felelősségtudattal, betegsége ellenére önfeláldozó módon végezte. Szelíd, tudós egyéniségének emlékét sokáig megőrizzük.”⁵³ Darányi Lajos ekképpen emlékezett rá a családnak írott részvétnyilvánító levelében: „Nemcsak esze volt, hanem szíve is. Eredeti gondolatait veretes mondatokba tudta önteni. A legtöbbet márványba lett volna érdemes vésní. Korán megásott sírja felett sokat tartózkodom gondolatban.”⁵⁴

Jánosi Ferenc sírhantja 2004 óta védett, a Nemzeti Sírkert része.⁵⁵

Jegyzetek

1 Nagy Erzsébet – Vészi János: Nagy Imre veje. Dr. Jánosi Ferenc halálának 21. évfordulójára = Kapu, II. évf. 9. szám, 1989. szeptember, 14–17. o. Lásd: Győri László: A per és a per vádlottjainak bibliográfiája. In: A per. Nagy Imre és társai 1958, 1989. Szerkesztette: Dornbach Alajos – Kende Péter – Rainer M. János – Somlai Katalin. 1956-os Intézet – Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2008. 399. o.

2 Cikkek: Telegdy Imre: Nagy Imre hű tanácsadója = Sárospatak, XXIX. évf. 6. szám, 1989. december, 4. o.; Kerecsényi Zoltán: Jánosi Ferenc ma is élő igazsága = Szép Szó. A Népszava kulturális és társadalomkritikai melléklete, 2016. október 22. 1. o. Nekrológ: Lakatos Ernő: Dr. Jánosi Ferenc 1916–1968 = Levéltári Szemle, 18. évf. 1968. 2. szám, 538–539. o. Fontosabb életrajzi szócikkek: Magyar életrajzi lexikon. III. kiegészítő kötet. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 340–341. o.; Az igazság a Nagy Imre-ügyben. Szerkesztette: Kenedi János. Századvég füzetek 2. Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub, Budapest, 1989. 118. o.; Új magyar életrajzi lexikon. III. kötet. Főszerkesztő: Markó László. Magyar Könyvklub, Budapest, 2002. 553–554. o.; A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok. Összeállította: Baráth Magdolna – Sipos Levente. Napvilág Kiadó – Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2006. 443–444. o.; Benke György: Aki előttünk jártak 2. Magánkiadás. Mezőkövesd, 2007. 77. o. A felsorolt művekből átvett adatok esetében a forrásra a továbbiakban külön nem hivatkozom.

3 Pataki diákok az '56-os forradalomban. Szerkesztette és az interjúkat készítette: Szabó Csaba. For You Bt., Budapest, 2008.; Magyar múzeumi arcképcsarnok. Szerkesztette: Bodó Sándor – Viga Gyula. Pulszky Társaság – Tarsoly Kiadó, Budapest, 2002.; Pataki tanáraink. Szerkesztette: Benke György, Pólos László, Szabó Csaba. For You Bt., Sárospatak, 2005.

- 4 Köszönöm Koncz Gábornak a Jánosi-életút hangsúlyos pontjaira vonatkozó észrevételeit és javaslatait.
- 5 A Sárospataki Református Főiskola theol. akadémiai és gimnáziumi értesítője az 1932–33-ik iskolai évről. LXXVII. évf. Összeállították: Mátyás Ernő – Elekes Imre. Sárospatak, 1933. 107, 109. o. A nyolcadikos osztálynévsorban és az érettségi tablóján Jánossy Ferenc néven szerepelt. Vö: uo., illetve Tablók könyve 1910–2008. Szerkesztette: Bódi Gézané, Szatmáriné Tóth-Pál Ildikó. Sárospataki Református Kollégium Gimnáziuma – M-M Bt., Sárospatak – Nagykánizsa, 2008. 15. o.
- 6 A Sárospataki Református Főiskola theol. akadémiai és gimnáziumi értesítője az 1936–37-ik iskolai évről. LXXXI. évf. Összeállították: Mátyás Ernő – Novák Sándor. Sárospatak, 1937. 145. o.
- 7 Megjelent A Debreceni Református Kollégium Tanárképző-Intézetének dolgozatai 22. számában, illetve különnyomatban is: Debrecen, 1941. Nagy Károly.
- 8 A Sárospataki Református Főiskola theol. akadémiai és gimnáziumi évkönyve (értesítője) az 1941–42-ik iskolai évről. LXXXVI. évf. Szerkesztették: Zsiros József – Tártsy Árpád. Sárospatak, 1942. 79. o.
- 9 Uo. 134, 137, 151. o. Az I/c. osztályba járt édesapám, Takács Béla.
- 10 Kutatásra érdemesek lehetnek a frontról küldött tábori lelkesítői jelentései.
- 11 1943–47 között Vajdácskán sorrendben Szepessy Imre és Olajos László segédlelkészek, illetve Kocsis János, Szutor István és Király Zoltán helyettes lelkészek helyettesítették. Vö.: Benke György: Aki előttünk jártak 2, i. m. 171. o.
- 12 Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz. Első kötet. 1896–1953. 1956-os Intézet, Budapest, 1996. 349. o.
- 13 Uo. 343. o. fénykép
- 14 Uo. 157. o.
- 15 Az MDP szervező bizottsági és egyéb állandó bizottsági üléseinek napirendi jegyzékei. 1948–1953. Összeállította: T. Varga György. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2008. 174. o.
- 16 Balogh Gyula – Mórincz Lajos: Honvédelmi miniszterek 1944–1990. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1992. 56–57. o.; Hadtudományi lexikon M–ZS. Főszerkesztő: Szabó József. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. 1097. o.
- 17 Kutatásra érdemes téma lehet annak vizsgálata, hogyan élte meg a tábornokok ellen indított koncepciók perket – miközben a kivégzettek többségével (Illy Gusztáv, Pálffy György, Révay Kálmán, Solyom László) napi munkakapcsolatban állt, sőt baráti viszonyt ápol.
- 18 Az MDP Központi Vezetősége, Politikai Bizottsága és Titkársága üléseinek napirendi jegyzékei. 1948–1953. Összeállította: T. Varga György. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2005. 125. o.
- 19 Erről részletesen lásd: Bolvári-Takács Gábor: A művészet megszelídítése. Folyamatok és fordulatok a művészetpolitikában 1948–1956. Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.
- 20 A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve. 1951. február 24. – március 2. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1951. 117–118. o.
- 21 Uo. 536. o.
- 22 Kövér György: Losonczy Géza 1917–1957. 1956-os Intézet, Budapest, 1998. 206. o.
- 23 Jánosi, mint volt pataki diák és tanár, 1945 után többször megfordult Sárospatakon, hivatalos minőségben is. Kutatásra érdemes téma, hogy játszott-e (akár informális) szerepet a Sárospataki Református Kollégium oktatási egységeinek (tanítóképző, gimnázium) 1950–1952. közötti államosításában.
- 24 Ortutay Gyula: Napló I. 1938–1954. Alexandra Kiadó, Pécs, 2009. 523. o.
- 25 A Magyar Dolgozók Pártja III. kongresszusának jegyzőkönyve. Szikra Könyvkiadó, 1954. 531–538. o.
- 26 A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei. Szerkesztette: Némethné Vágyi Karola et al. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1997. 488. o. A NEP eredetileg a Lenin által az 1920-as években bevezette új gazdaságpolitika volt, amely a kapitalizmus bizonyos elemeit visszahozva kivette a szovjet gazdaságot a hadikommunizmus béklyójából.
- 27 Erről részletesen lásd: Szabó Bálint: Új szakasz az MDP politikájában, 1953–1954. Kossuth Könyvkiadó, 1984.
- 28 A Hazafias Népfront I. Országos Kongresszusa, Szikra Könyvkiadó, 1954. Jánosi beszéde: uo. 87–95. o.
- 29 Sipos Levente: Nagy Imre és a Hazafias Népfront. In: Nagy Imre és kora. Tanulmányok és források IV. Szerkesztette: Sipos Levente. Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2006. 71. o.
- 30 Uo. 77–81. o.
- 31 A magyar népfront története. Dokumentumok. 1935–1976. Főszerkesztő: Szabó Bálint. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977. Második kötet, 208–217. o.
- 32 Sipos Levente: Nagy Imre és a Hazafias Népfront, i. m. 93. o.
- 33 Uo. 71–72, 75–76. o.
- 34 Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz II. 1896–1953, i. m. 200–202. o.
- 35 Az igazság a Nagy Imre-ügyben, i. m. 54. o.
- 36 Kövér György: Losonczy Géza 1917–1957, i. m. 27. o.
- 37 A jegyzetekben külön is hivatkozott műveken kívül lásd még pl.: Ember Judit: Menedékgöy – 1956. A Nagy Imre-csoport elrablása. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989; Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. Bibliotéka Kiadó, Budapest, 1989; Tóbiás Áron: In memoriam Nagy Imre. Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1989.

38 Magyar-jugoszláv kapcsolatok 1956. Dokumentumok. Szerkesztette: Kiss József – Ripp Zoltán – Vida István. MTA Jelenkor-kutató Bizottság, Budapest, 1995. 300. o.

39 Az MSZMP ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei, II. kötet. Szerkesztette: Némethné Vágyi Karola – Urbán Károly. Intera Rt., Budapest. 1993. 41. o.

40 Uo. 79. o.

41 A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei, i. m. 153, 168. o.

42 1956. A forradalom kronológiája és bibliográfiája. Szerkesztette: Varga László. Századvég Kiadó – Atlanti Kiadó – 1956-os Intézet. Budapest, 1990. 91. o.

43 Az igazság a Nagy Imre-ügyben, i. m. 27–28. o.

44 Uo. 99. o.

45 A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1957–1958. évi jegyzőkönyvei, i. m. 412–414. o.

46 Lakatos Ernő: Dr. Jánosi Ferenc 1916–1968, i. m. 539. o.

47 Vö.: Levéltári Közlemények. Mutató 1923–1993. Összeállította: Szabó Anikó. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 1995. 71. o.; A Levéltári Szemle repertórium (1961–2004). Összeállította: Nagy Gábor. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2006. 94. o.

48 Jánosi Ferenc: A modern krónikaírás elvi-módszertani kérdései = Levéltári Szemle, 17. évf. 1967. 3. szám, 786–817. o., Önálló kiadványként: A modern helyi krónikaírás. Honismereti útmutató szakkörvezetők számára, 6. szám. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1967.

49 A modern krónikaírás Pest megyében. Szerkesztette: Lakatos Ernő. Pest megyei levéltári füzetek, 1. szám. Budapest, 1967.

50 Az El. Tan. B. törv. 660/1989/6. számú határozatot és az alapjául szolgáló törvényességi óvást lásd: A per. Nagy Imre és társai 1958, 1989, i. m. 238–298, 305–324. o.

51 A Kúria Bs.III.1344/2016/10. számú végzése = Magyar Közlöny, 2016. 161. szám, 71010–71017. o.

52 Az altábornagyi rendfokozat posztumusz előléptetés.

53 Lakatos Ernő: Dr. Jánosi Ferenc 1916–1968, i. m. 539. o.

54 Nagy Erzsébet – Vészi János: Nagy Imre veje, i. m. 17. o.

55 Farkasréti temető, 8/1/A. parcella, N/A. szakasz, 1. sor, 85/86. sír.